

Nibe bys historie indtil 1728. Af C. Klitgaard.

En anmeldelse.
Af S. Nygård.

Fra postmester C. Klitgaards flittige pen foreligger der igen et større historisk arbejde, nemlig »Nibe bys historie indtil 1728«, i hvilket år byen trådte ind i købstædernes række. Det er et anseligt værk på halvfjerde hundrede sider og fortjener at modtages med interesse; det er nemlig noget nyt, at der her ikke bydes os en købstadshistorie — dem foreligger der adskillige af i forvejen, selv om alt for mange jyske købstæders historie endnu er uskrevet — men historien om, hvordan en by udvikler sig til at blive en købstad.

De fleste købstæders oprindelse kender vi lidet eller intet til; de var allerede købstæder, da vi første gang finder dem nævnt. Det gælder f. eks. alle stiftsstæderne. En del er opstået i senere tid, lige til nutiden, og deres fortid kan vi altså få rede på, men der er i flere tilfælde ikke stort at sige om dem. En by som Fredericia opstod jo 1650 ved at magtbud, og den har ingen fortid; Esbjerg og Silkeborg, der blev købstæder henholdsvis 1899 og 1900, og Herning, der er kommet til endnu senere, har alle udviklet sig i løbet af forholdsvis ganske kort tid på grund af moderne fænomener — en eksporthavn, fabriksdrift, hedebeplantning m. m. — og må

derfor henregnes til parvenuernes store skare, hvis fortid så at sige hører nutiden til. Andre har dog ligesom Nibe langsomt arbejdet sig frem til det, de i nyere tid er blevet. Da Frederikshavn 1818 fik købstadsrettigheder og nyt navn, havde den allerede længe under navnet Fladstrand været et stykke af en købstad, og både Løgstør og Nørre Sundby, Nibes naboer, var allerede forlængst kommet ud over det landsbyagtige præg, da de i året 1900 trådte ind blandt Jyllands købstæder. De tre sidstnævnte byers skæbne, før de fik det officielle stempel, var det sikkert umagen værd at fordybe sig i. Om Nørre Sundby skrives der allerede af en stedkendt og habil forsker, men så vidt vides er der endnu ingen, der har givet sig i lag med de to andre.

Nibes ældre historie er i det væsentlige Limfjordsfiskeriets historie. Eftersom fiskeriet florerede eller døde hen, trivedes eller sygnede den lille by ved fjordbredden. Da en nedrig troldkvinde omkring år 1600 havde drevet sildene bort, gik det meget tilbage for byen, så at der 1633 var mindst 72 øde byggesteder, og da silden et par år efter, at disse usle forhold var konstaterede, vendte tilbage, kom byen igen i flor, men kun i en lille menneskealder, da silden så igen trak andensteds hen. Henimod år 1680 indfandt den sig dog atter, og byen fik sin glansperiode, der varede omtrent til den tid, da den fik købstadsprivilegier (1727). Den synes omkring år 1700 at have haft op imod et par tusind indbyggere, hvilket var meget for den tid.

Længe før Nibe blev købstad, havde den i mangt og meget lignet en købstad. Sit eget birk havde den fået allerede 1545 af kong Christian den tredje, og derved var dens særstilling blevet pointeret; allerede længe før havde stedet udmærket sig ved, at der årlig holdtes et stort marked. Håndværkere kom tidligt og nedsatte sig i byen. Således fik den 1587 ret til at have 2 grovsmede, 2 skomagere og 2 skræddere, og 1651 var her 30-40 håndværkere, blandt hvilke en

guldsmed, foruden brøggere, brændevinsbrændere og bagere; nogle få år før var der i byen mindst 5 købmænd foruden 7 pebersvende (ugifte handelsfolk).

Den lille fremadstræbende by var Ålborg en torn i øjet, og stiftsstaden gjorde idelig, hvad den kunde, for at slå sin lille konkurrent ned, hvilket foranledigede hyppige stridigheder, i hvilke den lille havde ondt ved at klare sig mod den store, så meget mere som den sidste i reglen havde retten på sin side i kraft af sine gamle privilegier. Enden paa det blev jo altså dog, at den lille gik af med sejren, for så vidt den ved at erhverve købstadsrettigheder fra 1728 blev Ålborgs ligemand. Et begrænset handels-privilegium havde den fået allerede 1699.

Hr. Klitgaard har fremdraget mange morsomme træk om de ovenfor berørte forhold og så vidt kilderne strækker til gjort rede for alt, hvad der kan være at sige om dem. Om et ganske meningsløst overfald, der fra Ålborgs side 1676 rettedes mod Nibe for at udskrive baadsmænd til kongens flåde, har forfatteren allerede tidligere fortalt i *Historisk tidskrift* (8. VI. 479-83); i *Nibebogen* refereres det langt udførligere med alle biomstændigheder.

Bogens første halvdel, hvori byens almindelige historie fremstilles, er den vægtigste og den fornøjeligste. Sidste halvdel optages dels af mindre afhandlinger om kirken, tinget, arresten og hvad dermed står i forbindelse osv., dels af en række tildels meget udførlige personalia om byens embeds- og bestillingsmænd samt bartskeerere og andre. En del af det — navnlig hvad der angår præsterne — virker kanske ved sin bredde noget trættende, men iøvrigt må man være forfatteren taknemmelig for alt det personalhistoriske stof, der er medtaget, fordi det — som han i fortalen gør opmærksom på — er vanskeligt tilgængeligt for andre, da det næsten alt skal fremledes af tingbogen; der findes nemlig ingen kirkebog før 1765 — når der i fortalen står 1756 skyldes det en tryk-

fejl — og det kan tilføjes, at der ingen skifteprotokol eksisterer før midten af det 18. århundrede. Da ikke få ret kendte slægter har tilknytning til byen, vil det her samlede stof ofte blive rådspurgt. Det er kun beklageligt, at forfatteren har måttet udelade de oversigter over slægterne Abel, Færch, Hurtigkarl m. fl., der omtales i forordet. Forhåbentlig vil der blive lejlighed til at fremdrage dette stof; der er utvivlsomt gode ting blandt det, forfatteren til de »Kjærulfske studier« her har samlet.

Skønt så udførlige oplysninger som dem, hr. Klitgaard har samlet i denne bog om Nibe, naturligvis er hentede fra adskillige steder, har de bevarede tingbøger for Nibe birk dog i iøjnefaldende grad været hovedkilden, og det har i væsentlig grad præget resultatet. Tingbøger er en temmelig vanskelig tilgængelig, men — navnlig i ældre tid — ypperlig kilde at øse oplysninger af, men det kan jo ikke nægtes, at de giver et noget ensidigt billede af menneskene. Vi får derfor et levende indtryk af, at de væsner — såvel mænd som kvinder, ja, børnene med — der levede og virkede i Nibe, var fordrukne, trækkekære, rethaveriske og ubehøvlede individer, der ved enhver lejlighed brugte mund og brugte næver, som levede i idelig kiv og strid, kort sagt folk, det mindst af alt var behageligt at leve sammen med, og noget har der vel nok været om det, da meget skrabsammen flokkedes til byen i fisketiden, og drukkenskab og slagsmål hørte tiden til; men billedet vilde dog sikkert have tegnet sig noget anderledes, hvis de tilgængelige kilder havde været af mere forskellig art. Kanske kunde forfatteren også uden skade have udeladt noget af det righoldige stof om den slags spektakler og muligvis også på andre punkter have stået sig ved at forkorte fremstillingen lidt. I det, der meddeles på side 44 til 73, er der f. eks. medtaget adskilligt af temmelig ringe værdi og den vidtløftige vidneførsel side 98 til 116 virker trættende ved sine idelige gentagelser. På den anden side er adskilligt

af det, der ved første øjekast synes at være overflødigt, utvivlsomt medtaget med velberådt hu, fordi det — selv om det ikke specielt uddyber vort kendskab til livet i Nibe — indeholder bidrag til belysning af fortids tankegang og levevis, f. eks. om bæreprøve, pigemalkning, forlystelser osv., og der er ved et tilføjet sagregister sørget for, at man i reglen let kan finde de oplysninger, man har brug for. At der også findes et udførligt navneregister, er det næsten overflødigt at nævne.

En orientering i byens ældre topografi savner man. Selv om der ikke er meget at anføre derom, vilde det dog have været heldigt, om det lidet, der vides, var samlet på ét sted.

Som ovenfor nævnt er værkets personalhistoriske del behandlet meget udførligt; det er lidt vanskeligt at se, hvilke grænser forfatteren selv har draget for, hvad der skulde medtages og hvad ikke; dog er der ingen tvivl om, at det må anses som et naturligt supplement her at anføre, at degnen Anders Boddum (side 252) i følge det ved Viborg landsting læste proklama døde 1712, og at bedemanden Povl Vilhelm Ries (side 261) 1733 på Øland ægtede Elisabet Marie Sterm og må være afgang fra bestillingen 1734, da Søren Hammer blev hans eftermand.

Det er i reglen ikke vanskeligt at kritisere et værk at omfang som Nibe bys historie ¹⁾; man vil næsten altid kunne finde visse — virkelige eller formentlige — mangler og også ofte enkelte fejl; men det er ikke det, det kommer an på. Hovedsagen er, om værket i sin helhed vidner om et om-

¹⁾ Det er uheldigt, at den berygtede Gert Didrik Levetzau side 257 kun nævnes med det sidste fornavn, skønt han vist ellers aldrig forekommer uden dem bægge, og at der i bogen er en del trykfejl; kun få af dem har dog nogen virkelig betydning: I forordet 1756 for 1765, side 136 l. 6 f. o. Anvendelse for Afvendelse, s. 170 l. 4 f. o. Jodosus for Jodochus, s. 317 l. 20 f. n. Grekers for Gregers, s. 340 l. 10 f. o. 1776 for 1676.

hyggeligt arbejde og om forståelse af, hvad det gælder at få frem. I begge disse henseender tilfredsstiller bogen om Nibe de forventninger, hvormed man på grund af forfatterens tidligere produktion tager fat på læsningen af den. Der opulles her virkelig et billede af, hvorledes den lille by gror frem og vokser sig stærk, og man følger dens skæbne med udelte interesse og føler sympati med dens ihærdige kamp mod den overmægtige naboby. Nibe købstads historie burde nu også skrives; det var ønskeligt, om forfatteren vilde tage denne opgave op, for han besidder netop flere af de egenskaber, der betinger dens heldige løsning.
